

Systemskiftet

I 1894 vendte regeringen dog ad forhandlingens vej tilbage til demokratiets mere sikre grund. Estrup trådte modvilligt tilbage som regeringschef, tvunget dertil af sine egne partifæller i Landstinget og Folketinget. De havde sluttet forlig med den moderate del af Venstre om, at Estrup skulle gå af som statsminister, at de civile provisoriske love skulle ophæves, og en ordinær finanslov for 1894-95 vedtages. Til gengæld skulle de moderate anerkende Københavns befæstning.

Ved valget i 1901 vandt Venstre og Socialdemokratiet en jordskredssejr. Højre havde nu kun otte mandater i Folketinget, og en venstreregering under ledelse af juristen J.H. Deuntzer med J.C. Christensen som kultusminister og ministeriets stærke mand så dagens lys. Begivenheden blev betegnet som et systemskifte. Denne betegnelse signalerede, at kongen herefter skulle rette sig efter princippet om parlamentarisme.

Systemskiftet var et demokratisk fremskridt. Baggrunden for det skal søges i store sociale og økonomiske omdannelser af det danske samfund. Fra at have været almue og derfor genstand for godsejernes og borgerskabets nedladende foragt havde bønderne vundet frem i velstand og agtelse. Resultatet var, at kløften mellem byernes borgerskab og landmændene blev mindre dyb.

Om udnævnelsen af den nye regering skrev historikeren Povl Engelstoft i 1942:

”Den, der har oplevet den 24. juli 1901 [datoen for regeringens udnævnelse] som ung, vil mindes den som en mærkelig gennembruddets dag, i slægt vel med den junidag 1849, da Grundloven blev givet. Folket havde fået styret for sig selv. Bonden var efter et halvt århundredes kamp for ligeret med andre nået op i slottes sale.

Det luftede, det lyste, det stemte for brystet som et kommende vejr. Flagene gik til tops foran gårde og huse, og mangen småmand kunne med ærligere følelse sige Danmarks navn”.

Til gengæld opstod der nogle nye skillelinjer. På den ene side fandtes landarbejderne, husmændene og byarbejderne, på den anden side de velstillede i by og på land. Følgen var, at bøndernes parti, Venstre, og partiet for de velstillede i byerne, Højre, nærmede sig hinanden. Der var ikke længere nogen grund til, at Højre så fanatisk skulle holde Venstre borte fra regeringsmagten. Uden at ændre Grundloven af 1866 var det altså muligt at gennemføre betydelige fremskridt i demokratisk retning. Alligevel stod en grundlovsreform højt på de politiske partiers ønskeseddel; en yderligere demokratisering kunne kun finde sted gennem vedtagelsen af en ny grundlov.

Toblokssystemet

Frem til 1901 kæmpede to partier om magten: Højre og Venstre, mens Socialdemokratiet stadig var et meget lille parti i Folketinget og ikke kunne gøre sig forhåbninger om at vinde regeringsmagten. Efter systemskiftet opstod der ret hurtigt et toblokssystem, der afspejlede de nye skillelinjer i befolkningen. På den ene side stod Højre, der i 1915 skiftede navn til Det Konservative Folkeparti som udtryk for, at partiet nu fuldt ud accepterede den lige og almindelige valgret og parlamentarismen. Venstre flyttede gradvis over på samme side som Højre, efter at dets venstrefløj i protest mod militærudgifternes størrelse i 1905 havde dannet deres eget parti, Det Radikale Venstre. Det nye parti tog sig også af husmændenes sag. Længere ude på venstrefløjen stormede Socialdemokratiet frem som følge af industrialiseringen, og det var snart Folketingets næststørste parti.

"Fra kvindevalgretskampens tid" af Marie Luplau. Kunstnerens mor, Line Luplau, der var præstefru i Varde, står som den centrale skikkelse blandt de personligheder, der kæmpede for politisk ligestilling. Den siddende kvinde forrest th. er lægen Nielsine Nielsen, den første kvindelige akademiker i Danmark. Bag Line Luplau ses ægteparret Frederik og Mathilde Bajer. Som Line Luplau ville de ikke nøjes med Dansk Kvindesamfunds forsigtige linje i spørgsmålet om valgret.

Christiansborg

Ideologisk lå socialdemokrater og radikale ret langt fra hinanden: De Radikale ønskede at bevare det markedsøkonomiske system, medens Socialdemokraterne arbejdede for et socialistisk samfund med fælleseje af produktionsmidlerne. I den praktiske politik kunne de dog godt finde sammen om reformer, der var til fordel for den almindelige, jævne befolkning. En ny politisk alliance var ved at tegne sig.

Det Radikale Venstre dannede regering 1909-10 og igen 1913-20, støttet af Socialdemokratiet. Det blev derfor under radikal ledelse, at den længe ventede demokratiske ændring af Grundloven blev gennemført.

Efter mange tovtrækkerier lykkedes det alle fire partier at blive enige om en ny grundlov i 1915. De største ændringer var, at den privilegerede valgret til Landstinget blev afskaffet, og at nye grupper fik valgret: kvinder og alle tjenestefolk. Valgretsaldere blev nedsat til 25 år til Folketinget, men til Landstinget blev den sat op fra 30 til 35 år. Den konservative garanti var altså ikke helt afskaffet. Desuden bestemte Grundloven, at partierne skulle være ligeligt repræsenteret, dvs. at der skulle indføres forholdstalsvalg. Endelig blev det gjort meget besværligt at ændre Grundloven.

Der var tale om et typisk kompromis, hvor alle partierne havde opnået noget. Højre, der måtte sluge den største kamel ved at gå med til at afskaffe den privilegerede valgret til Landstinget, fik princippet om forholdstalsvalg anerkendt i selve Grundloven. En ny valglov i 1920 indførte den kendte udjævningsordning med tillægsmandater, og som følge heraf fik det nye Konservative Folkeparti en meget stærkere position i Folketinget.

Med 1915-grundlovens udvidelse af valgretten steg antallet af valgberettigede ved folketingsvalgene fra at udgøre 18 pct. af befolkningen til ca. 40-45 pct. ved folketingsvalget i 1918. Samtidig steg valgdeltagelsen til ca. 80 pct. Det styrkede parlamentarismen, at den forsamling, der skulle afgøre, hvilken regering der blev udnævnt, hvilede på en så bred vælgerbasis.

Siden 1849 var demokratiseringen skredet fremad. Kredsen af vælgere var blevet mere end tredoblet, valgdeltagelsen var steget, partierne var blevet fastere organiseret, og de repræsenterede mere entydigt end tidligere hver sin befolkningsgruppe. Parlamentarismen betød, at vælgerne i højere grad var med til at afgøre, hvilken regering der skulle dannes. På den baggrund kan man godt sige, at demokratiet nu var realiseret. Spørgsmålet var så, om systemet også var virkelig grundfæstet, hvis det kom ud for modstand fra antidemokratiske kræfter.

<https://fraoplysningstidtileuropaeiskintegration.systime.dk/?id=192>